

**KURMACANIN
HALLERİ
KALENİN
BEDENLERİ**

YAVUZ DEMİR

HECE

inceleme

Yavuz Demir (Prof. Dr.): Girne Amerikan Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

**KURMACANIN HALLERİ
KALENİN BEDENLERİ**

Kurmaca-lık Yazılar

YAVUZ DEMİR

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 460
İnceleme

Birinci Basım: Aralık 2017
©Hece Yayınları
Sertifika No: 17672

Editör: Dinçer Eşitgin

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr
Teknik Hazırlık: HECE

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9556-61-3

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İçindekiler

Az Söz / 6

Feth-i Kelâm: Kurmacanın İlk Cümlesi / 7

Huzur'suzluğun *İntibahı* / 13

Bir Hikâyeci Masalı: Ahmed Midhat Efendi / 27

Ağır Ol Roman Desinler / 31

Anlatı ve Değişmek / 37

Gün Doğar Hikâyenin Üstüne / 39

Şaşırmak ya da Yanılmak / 53

Huzur Romanında Mekândan Uzama Bir Yolculuk: İstanbul / 59

Kelebeğin Kanadında Metin Kurmak / 69

Sen Ben Dersin Ya Bu Nice Okumaktır / 77

Tarihten Hikâye Kaçırarak / 83

Şiddet(l)e Dokunan Metin Okuma ya da
Mükâlemesize ve Resimsiz Mahkum Olmak Tecrübesi / 89

Benim Oğlum Bina Okur/Kurmacanın Üstyapı Unsurları: Olay / 95

Yaratıcı Yazarlık: Endüstriyel Edebiyat Tasarımına Doğru / 107

Söz Meclisten Dışarı... Edebiyat Nedir(ler) / 117

Az Sözü...

Kurmaca-*lık* yazılar,
Bir 'dokunu(şu)n' hikâyesidir aslında;
Penelope'un
Tezgâhında,
Her sabah yenilenir gibi...

Yavuz Demir, Bodrum

Feth-i Kelâm: Kurmacanın İlk Cümlesi

Görünen köy kılavuz istemez: âfet bana itibar-ı amme

Kurmaca anlatıların ilk cümleleri üzerinden bir okuma yapılarak inşaanın ne yönde olacağı ve hangi entrik üzerine kurulacağı anlaşılabilir mi?

Bir tercih: öykü mü yoksa anlatılabilirlik mi?

Öykü ardıl bir yapılanıştır; diziliş, resm-i geçiti ifadelerin ardı ardına. Oysa anlatılabilirlik, sarılış hâlidir ifadenin. Kurmacalık kendini orada var eder; ilan-ı hürriyettir '*oldu/olacak*'a karşı.

Anlatı, okurun sadece merakını değil, fakat aynı zamanda ve bundan daha mühim bir şekilde, zihni katkısını da beraberinde ortaya çıkarmak isteyen bir bütünlüktür. Bu sebeple kurmaca anlatı tek yüzlü, tek taraflı bir dizileme değil, çapraz başvurularla dillendirilebilecek bir örgüledir.

Metinlik ifadesi işte tam bunun göstergesidir: dilsel olarak var edilenle satırarası imlemeler senfonisi.

İlk cümlesinden itibaren kurmacanın; olaylara biçim vererek onları hakiki öyküye dönüştüren entrik yapıyı idrak edebilir miyiz? Ya da 'itibar-ı amme' endişesi tarz-ı hâlden uzak mı düşürür kurgulayıcıyı?

Arz-ı hâl mi tarz-ı hâl mi

Kurmaca metinlerin bir hâl tarzı olduğu aşikârdır.

Esas olan, söylenen değil, söyleyiştir. Barthes'ın kullandığı kavramla: sözün dokunuşu(*fabric of the word*)dur okuru metnin içine sürükleyen.

Nasıl bir dokunuş örneği oluşturur *Huzur* romanının açılış cümlesi? Okuma eylemi sonunda varılacak olan nedir?

"Mümtaz, ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı."

Cümlelerin, okuma eylemi sonunda farkedici özelliği düzenli yapısıdır. Anlatılabilirlik yeterliliğine işaret eder mi bu 'düzenlilik'?

Şüphesiz hayır!

Yapısal hâli cümlelerin, basit, sıradan ve temel gramer kuralını uygulayan bir görünümüdür. Anlatıcı yerleşik sınırların dışına çık(a)madan; dilin temel yapısı içerisinde 'ses'ini diziler. Dolayısıyla, ortaya çıkan sözceleştirme, nihayetinde bir bildirim hâlidir, hâlin arzı kısacası.

Nelerden oluşur özne+tümleç+eylem dizili hâli arzın: karakter isimleri, yer, ilişki, eylem.

Dizinin en açık hususiyeti açıklık bırakmamasıdır. Kim ve ne adınadır bu tedirginlik? Okur ve öykü adına mı? Anlatılabilirliğe kifayet eder mi, tedirginlik?

Huzur anlatıcısı tedirgindir; eksik bırakmamak endişesiyle. Oysa kurmaca anlatı eksikliğin görüldüğü yerde başlar. Giriş cümlesinin işaret ettiği; okura düşen tek eylem 'dinlemek'tir; anlatının enigmatik hâline dair bir iz yoktur burada. Anlatıcının tek gayesi 'okuru dizi dibinde oturtabilmek' ve bundan sonrasını okurun, muhayyile kapısını kapatarak, dinlemesini sağlamaktır.

Uyan uyan sabah oldu

'Bir sabah Gregor Samsa korkunç düşlerle dolu uykusundan uyandığında kendini yatağında dev bir böceğe dönüşmüş olarak buldu.'

Hayret ve merak!

Kafka'nın *Dönüşüm*'ü kurgunun keyfi(yeti)ni ortaya koyan bir açılış cümlesi ile okurun karşısına çıkar.

Soru şudur:

Okur artık nereye dönebilir?

Geriyel!

Akşama, G. Samsa'nın yatağında bir böceğe dönüşmeden önceki hâline.

Uyanıklığa.

Rüyaya!

Kurmaca, göz açıp kapayıncaya kadar olup biten değişiklikler değildir. İradenin ne kadar mümkün olabildiğinin 'tarz-ı hâl' içinde tartışıldığı/gösterildiği bir örgüledir. Sonuçta okurun varacağı yer, bu giriş cümlesinin de gösterdiği: *Dönülmez akşamın ufkudur.*

Anlatılarda her şey 'vakitli'dir...

Ya vakit geçerse?...

Sinderella imgesi

'Bir sabah uyandığında' ibaresi vakte dair bir gösterge olmanın yanında; belirsizliği muhtevi olması sebebiyle okuru Sinderella'ya götürür.

Dönüşümün saati var.

Sonsuz ve sınırsız değildir asla hiç bir şey.

Sihirli an geldiğinde, saat vurduğunda her şey değişiverir.

Dönüşüm romanının ilk cümlesindeki enigma sadece öyküde değil, aynı zamanda ibarenin geriye doğru yapacağı arketipal ilişkilendirmede gizlidir. Sarmal hâl mevcut değişimin, merak sınırları içerisinde, gölgede kalmasını sağlar. Ovid

ve Sinderella genişliğine muhtaçtır okuma; eğer hâli arzın ötesine geçmişse...

Okur metnin dizili yapısına girecekse bunu ancak buradan yapabilir.

Kurmaca bir iktidar oyunudur; her iktidar göstergesinin ifade ettiği gibi, ne kadar çok iktidar o kadar çok bozulma demektir. Benzeyiş, sıradanlık, kolaylık iktidar gücünün olmadığına işaretler kurmacada.

Söz konusu iktidar oyunu, sürekli gece yarısı uyarısı ile oynanır.

Eğer okur bunu kaçırırsa, 'geriye' mevcut hâline dönecektir; esas olan 'vakti' kaçırmamaktır. Öyleyse 'dönüşüm' oyunu okuru nereye doğru sürükler? Sinderella sendromu *inançsızlığı askıya alarak* mı aşılacaktır? Samsa'nın fiziksel değişimi midir merak uyandıran; yoksa okur/metin/dil üçlüsünün birlikte inşaa edecekleri müsaade edilen '*yeni donanımlı alan*' midir?

İktidar oyunu ile sözü edilen de tam budur.

Bu iktidar oyunu, aşmak fiili etrafında örgülenerek *Murphy* romanının ilk cümlesinde belirginleşir:

'Hep aynı dünyanın üzerinde ışıldıyordu güneş, başka seçeneği yoktu çünkü.'

Mümtaz'ın hâlini çekingен bir dille öyküleyen giriş cümlesi; G. Samsa'nın 'vakit'le örtüşen değişim entriği yanında;

Murphy'nin iktidar denemesinin yansıması giriş cümlesi haddini aşarak, hangi büyük metin parçasının söylemselliğine gönderme yapar yeni donanımlı hâli ile?

İşte kurmaca(lık)...

İtibar-ı amme kifayet etmez ki!...

Kelâmı feth etmeye...

'Huzur'suzluğun 'İntibah'ı

Ene Raviyyun/Kendi *efkarı*mla okur yazarım:

Anlatı metni, bir aktarıcının bir hikâyeyi anlattığı söz(cü)lü metindir. Hakim unsur olarak 'ses' modern Türk kurmaca anlatılarında yazarlar tarafından bir teknik mesele olarak öykünün kurgulaştırılması sürecinde nasıl ele alınmış; basitçe, 'nakil eden'den 'aktif bir oyuncu'ya doğru nasıl geliştirilmiştir. Bir anlamda böylesi bir sorgulama; *zihinsel oyun algımızın* hem okur hem de yazar bağlamında gelişimine dair ipuçları verecektir.

Anlatım ve öykü gibi iki asli katmandan oluşan kurmaca anlatının ifade katmanında karşılaşılır aktarıcının varlığı ile; Plato'nun ayrımı ile, ifadelendirme ya dolaylı ya da dolaysız biçimde gerçekleştirilir: mimesis/digesis. Aktarımı gerçekleştiren unsurun adı 'anlatıcı'dır: aktarıcı ses. Dolayısıyla kurmaca anlatı varlığını bu iki ayrımdan birisi ya da bera-

berce oluşturacağı bir ‘illüzyon’ üzerine bina eder. Kurmacayı baştan sona kuşatıp var eden, ‘seslendiren’ unsur etkisi ve tercihidir. Zira kurmacalar, öncelikle bütünü kapsayan ses olmak üzere ‘kasıtlı iletişim sanatı’ olarak kabul edilirler. Bu bağlamda, kurmaca anlatının aktarıcı sesini ortaya çıkarmak ve ‘kast’a varabilmek için üç nokta birlikte düşünülmelidir: anlatı aktarımı ile muhtelif kısımları arasındaki ilişki, bakış açısı ve onun sesi ile ilişkisi, eylemler sınıfının bir alt grubu olarak düşünce ve söz aktarımının mahiyeti.

Bütün kurmaca anlatıların başlangıçtan itibaren karşılaştığı sorun, öykünün kimin gözünden görüldüğü ve kimin tarafından anlatıldığıdır. Bu temel sorun öykünün bir boyutuyla ‘şekil’ ve ‘hâl’ oluşumunda başlangıç sayılmalıdır. Nihayetinde herkesin üzerinde ittifak ettiği husus, hikâye anlatıcısının metnin ortak üreticisi olan okur üzerinde yarattığı düşünsel ve tavırsal potansiyellerdir. Belki de bu, ilk basmakta, daha sonra kurmacanın tamamı için geçerli olacak, ‘oyunbozanlık’ın ilk ortaya çıkışı olarak mütalaa edilmelidir. Zira, anlatılacak olan husus, okurun alışageldiği düzlemden farklı bir alana doğru çekilişin ilk işaretlerini kapsayacaktır. ‘Oyunbozanlık’ kavramı metnin kendi içine kapanışındaki en önemli farklılık olarak düşünülmelidir. Anlatılacak öyküsü olmanın dışında, takılan kulplar ile muhayyele doğru çekilen bir dünyadır kurmaca artık.

Roman türündeki anlatının erken örneklerinden birisidir *İntibah*, 1876 yılında cüzler hâlinde Vakit Matbaasında basılır. Henüz daha türün adının masal, hikâye ile karıştırıldığı bir dönemde yazılan *İntibah* romanı, N.Kemal’in ifadesiyle, ‘*tecrübe yolunda tertib olunmuştur.*’ 1949 yılında, Remzi Kitabevi tarafından, Cumhuriyet Gazetesi’ndeki (22

Şubat-2 Haziran 1948) tefrikayı takiben basılan A. Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanı ise, bu yolda 'ustalık' dönemine rastlar Modern Türk edebiyatının roman geçmişinin. Aradan geçen yaklaşık yetmiş iki yıl içerisinde Türk kurmaca anlatısı hangi noktadadır, 'hikâye edebilirlik' açısından; aktarıcı sesin varlığı ve görünüşü, her iki metinde, bu anlamda bir yol gösterici olacaktır.

Umumiyetle, romancılar için üç temel olabilirlik vardır; bakış açısı adına. Bunların ilki Tanrıbilici anlatıcı bakış açısıdır. Beckson ve Ganz Tanrıbilici bakış açısını şöyle tanımlar:

'Yazara karakterlerin duygu ve düşüncelerini sunma imkanı verir. Tanrı gibi, geçmiş ve geleceği Olympia'sından seyreder.'

Her iki anlatı, *Huzur* ve *İntibah*, hakim bakış açısıyla sunulur okura. N. Kemal'in *İntibah*'ında baştan sona anlatı merkezi figürün sesi konumunda yürütülür: gören ve anlatan aynı kişi. Okurun her iki romanda da karşılaştığı etki; 'haki-miyet' ve 'yönlendiricilik'tir. Okur daha baştan bakış açısının anlatıcıya verdiği 'uçsuz bucaksız yetki'nin tesiri ile tahditli bir bölgenin içerisine itilir. *Huzur* romanının, anlatıcının hakimiyet sınırlarını gösteren başlangıç kısmına bakıldığında, sosyal durum, mevcut hâl, ilişkiler gibi çok katmanlı bir girişin nasıl bir etki yaratacağı okur üzerinde tasavvur edilebilir. Bu bağlamda *İntibah*'ın başlangıç cümlesi de niyet ve ifadelendiriliş açısından farklı değildir *Huzur*'dan:

'Mümtaz, ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı. Doktor çağırarak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşununun